

Het belang van contact

Het effect van **sociale integratie**
op **culturele integratie**

Sociologie
Bachelorscriptie
Faculteit Sociale Wetenschappen

Merel van **Dorresteijn**
& Esmee **Heijstek**

Begeleider: **Sanne Smith**
Tweede beoordelaar: **Sara Geven**

21 juni 2013
Universiteit **Utrecht**

Samenvatting

In dit onderzoek is het effect van sociale integratie op culturele integratie onderzocht en de mogelijke verklaringen hiervoor. Met een theoretisch kader, onder andere de contacttheorie en sociale beïnvloeding, is onderzocht of het effect van sociale integratie op culturele integratie bestaat. Sociale integratie is volgens de contacttheorie en sociale beïnvloeding wel van invloed op het bevorderen van culturele integratie. Hiernaast wordt in deze studie gekeken naar de kwantiteit en kwaliteit van contact op culturele integratie. Ook wordt er een vergelijking gemaakt tussen de vier grootste niet-westerse migrantengroepen van Nederland; Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen. Een dergelijk onderzoek is nog nooit uitgevoerd en op aanbeveling van Martinovic, van Tubergen en Maas (2009) is deze richting van het verband, van sociale integratie op culturele integratie, onderzocht. Met behulp van kwantitatieve SPVA-data zijn verschillende analyses uitgevoerd. Uit dit onderzoek is geen effect van sociale integratie op culturele integratie gevonden. Contact met autochtone Nederlanders blijkt niet van invloed te zijn op het aanpassen van de normen en waarden, dan wel de verandering van groepsidentificatie. Verblijfsduur en religie blijken echter wel van invloed te zijn op de mate van culturele integratie.

Vanaf het eerste moment dat wij besloten samen onze bachelorscriptie te gaan schrijven, stond ons onderwerp al vast; minderheden en integratie. Onderwerpen waar wij beiden geïnteresseerd in zijn. We wisten niet wat ons te wachten stond, maar waren allebei erg enthousiast om te gaan beginnen. Vanaf het begin wisten wij waar onze sterke punten lagen, waardoor we uiteindelijk allebei maximale input hebben kunnen geven. De samenwerking heeft geen enkel moment een dieptepunt bereikt, waardoor we goed op elkaar konden bouwen. Wij willen onze begeleidster Sanne Smith graag bedanken voor haar fijne en deskundige begeleiding. De opbouwende kritiek werd altijd als zeer goed ervaren. Hiernaast willen wij onze studiegenoten, Manu, Evelien, Corné, Daan en Tycho bedanken voor de hulp, tips en lol tijdens het schrijven van onze scriptie.

Merel van Dorresteyn en Esmee Heijstek, 2013

Probleemstelling	4
Theorie	7
De mate van contact met autochtonen.....	7
Kwaliteit.....	9
Kwantiteit.....	9
Data en Methoden	11
Afhankelijke variabele	12
Onafhankelijke variabelen.....	13
Representativiteit.....	15
Methoden.....	16
Resultaten	17
Objectief aspect van culturele integratie: normen en waarden	20
Subjectief aspect van culturele integratie: groepsidentificatie.....	23
Conclusie en Discussie	25
Literatuur	28

“Alle verwachtingen liggen bij de nieuwkomers, die zich moeten aanpassen en de 'eigen verantwoordelijkheid' moeten nemen om anderen niet tot last te zijn”(NRC handelsblad, 7 december 2012). Dit citaat uit het opiniestuk “Na de integratiepaniek: bemoei je met jezelf” toont de huidige Nederlandse situatie; allochtonen worden verwacht in te burgeren, maar voor de rest bemoeit iedereen zich met zichzelf. Hoe kunnen allochtonen inburgeren als er weinig contact plaatsvindt tussen allochtonen en autochtonen? Is contact met autochtonen niet juist essentieel voor integratie?

Het huidige integratiebeleid richt zich voornamelijk op de aanpassing van allochtonen om cultureel te integreren in de Nederlandse cultuur (Jaarrapport integratie, 2012). Onder culturele integratie wordt het overnemen van de Nederlands kenmerkende normen, waarden en houdingen door minderheden verstaan (Dagevos, 2001). Een mogelijke achterliggende gedachte van de focus van het huidige beleid is dat meer culturele integratie ervoor zorgt dat contact met de autochtone bevolking makkelijker plaatsvindt. Een andere mogelijke verklaring voor deze focus kan zijn dat culturele integratie makkelijker te manipuleren lijkt dan sociale integratie. Er kan bij manipuleren van culturele integratie gedacht worden aan de inburgeringscursus, die iedere allochtoon moet afleggen voor hij of zij zich tot burger van Nederland mag rekenen. Onder sociale integratie wordt het onderhouden van sociale contacten met autochtonen verstaan (Dagevos, 2001). Dit is wellicht moeilijker te bewerkstelligen dan culturele integratie omdat goed contact met autochtonen niet opgelegd, maar slechts gestimuleerd kan worden.

De gedachte achter het integratiebeleid wordt in de wetenschappelijke sociologische literatuur al veel onderbouwd. Zo vinden Martinovic, van Tubergen & Maas (2009) een effect van culturele integratie op de verandering van interetnisch contact. Zij nemen culturele aspecten zoals de taal, etniciteit en gemengd huwen mee in de analyse. Hoewel het met deze theoretische en empirische achtergrond begrijpelijk is dat het integratiebeleid zich richt op het effect van culturele integratie op sociale integratie, rijst de vraag of dit verband niet net zo goed andersom zou kunnen gelden. Als dit het geval zou zijn, zou het integratiebeleid verbeterd kunnen worden door niet alleen maatregelen te nemen om de culturele integratie te verbeteren, maar ook om contact tussen autochtonen en allochtonen te bewerkstelligen. Hierbij kan gedacht worden aan het opzetten van buurtevenementen zodat de mensen uit de

buurt van verschillende afkomsten elkaar leren kennen. Door in te spelen op zowel culturele integratie als het bevorderen van sociale integratie, kan er een effectiever integratiebeleid gevoerd worden. Dit kan resulteren in het versterken van de samenhang in Nederland. Daarom luidt de onderzoeksvraag: *‘In welke mate is er sprake van een effect van contact met autochtonen op culturele integratie van allochtonen en hoe valt dit te verklaren?’*

Er is in de wetenschappelijke sociologische literatuur al meerdere keren onderzoek gedaan naar de gevolgen van contact met autochtonen op verschillende vormen van integratie van allochtonen. Zo kan er gedacht worden aan het verminderen van vooroordelen ten opzichte van de andere groep (Dixon, Durkheim, Tredoux, Tropp, Clack & Eaton, 2010), het beheersen van de taal van het ontvangende land (Vervoort, 2011) en het makkelijker vinden van een baan (Verhaeghe, 2011). Hiernaast kan ook verondersteld worden dat meer contact met autochtonen leidt tot meer culturele integratie van allochtonen. Door zulk contact krijgen zij bijvoorbeeld meer inzichten in gebruiken en gewoontes van autochtonen. Verscheidene theorieën kunnen gebruikt worden om deze relatie te onderzoeken, waaronder de contacttheorie (Allport, 1954) en de assimilatietheorie van Park & Burgess (1921).

In de bestaande literatuur wordt vaak het onderscheid gemaakt tussen integratie -het verbonden voelen met Nederland maar wel behoud van de eigen gebruiken- en assimilatie -het verbonden voelen met Nederland waarbij gebruiken van het land van herkomst opgegeven worden voor de gebruiken van Nederland (Berry, 1997; Loobuyck, 2002; Oudenhoven & Eisses, 1998). Integratie wordt in deze studie parallel gezien aan subjectieve integratie, omdat het hierbij gaat om de mate waarin iemand zich verbonden voelt met de Nederlandse cultuur. Daarentegen wordt assimilatie parallel gezien aan objectieve integratie, omdat men hierbij ook de Nederlandse normen en waarden overneemt. Hoewel het onderscheid van integratie en assimilatie al vaak is onderzocht, is er daarentegen nog niet eerder voldoende gekeken naar het effect van contact op beide aspecten van culturele integratie. Dit is echter wel van belang omdat dit een meer complete en genuanceerde beschrijving geeft van culturele integratie. Het effect van contact op culturele integratie wordt in deze studie wel onderzocht, waardoor dit onderzoek een wetenschappelijk interessante aanvulling vormt op de bestaande literatuur.

In dit onderzoek wordt het construct culturele integratie met behulp van twee indicatoren geoperationaliseerd, namelijk groepsidentificatie en de normen en waarden die iemand aanhangt. Kuran & Sandholm (2008) hebben gezocht naar een eenduidige definitie van culturele integratie, maar het is daarbij duidelijk geworden dat deze erg lastig te vinden is. In de bestaande literatuur zijn dan ook verschillende definities van culturele integratie te vinden. Dagevos (2001) definieert culturele integratie als: *“De mate waarin de cultuur van*

een allochtone groep 'afwijkt' van die van de ontvangende samenleving, dan wel aan de mate van 'culturele aanpassing' van een allochtone groep aan de cultuur van de ontvangende samenleving." Deze definitie wordt in dit onderzoek als uitgangspunt genomen voor culturele integratie.

Het subjectieve aspect van culturele integratie wordt gemeten door 'groepsidentificatie'. Hieronder wordt de mate waarin een allochtone Nederlander zich identificeert met de Nederlandse cultuur verstaan. Groepsidentificatie is door Leszczensky (2013) ook meegenomen als subjectief aspect van culturele integratie. Hierbij heeft hij gekeken naar een mogelijk verband tussen groepsidentificatie en interetnische vriendschap. De studie van Leszczensky is echter in Duitsland gedaan, waardoor het interessant is om groepsidentificatie mee te nemen in ons onderzoek.

Naast het subjectieve aspect wordt er in dit onderzoek ook gekeken naar het objectieve aspect van culturele integratie; 'de aanpassing in normen en waarden'. Hofstede (2001) noemt normen en waarden een kernelement van cultuur. Daarnaast verschilt het uiten van normen en waarden per cultuur, waardoor groepen met elkaar vergeleken kunnen worden. Dit sluit aan op de definitie van Dagevos (2001). De normen en waarden worden daarom als een valide maat beschouwd om culturele integratie te meten.

Theorie

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden wordt er gebruik gemaakt van verschillende theorieën. Eerst zal er een aantal theorieën besproken worden met betrekking tot het algemene effect van contact met autochtonen op culturele integratie. Hierbij wordt ook het onderliggende mechanisme 'sociale beïnvloeding' aangehaald. Vervolgens wordt er gekeken naar een aantal mogelijke verklaringen voor deze beïnvloeding. Deze verklaringen worden onderverdeeld in de kwantiteit en kwaliteit van contact met autochtonen.

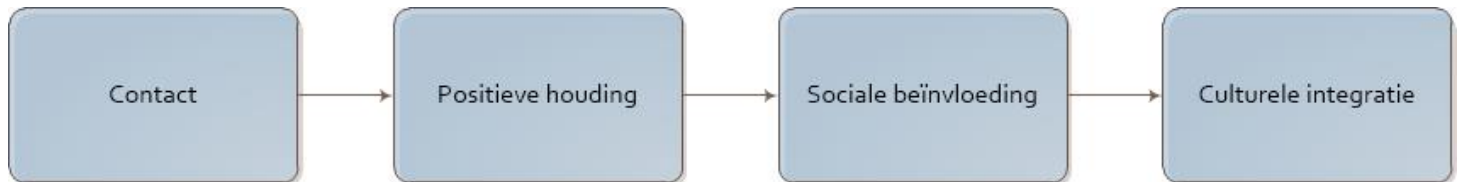
De mate van contact met autochtonen

De contacttheorie van Allport (1954) stelt dat meer contact met mensen van een andere groep leidt tot minder vooroordelen jegens deze groep. Vooroordelen zijn een gevolg van generalisatie en simplificatie van de andere groep. Contact zorgt ervoor dat men meer kennis vergaart over de andere groep en hierdoor in staat is om mogelijke negatieve vooroordelen bij te stellen (Dovidio, Glick & Rudman, 2005). De informatie en kennis die men vergaart door middel van interetnisch contact is volgens het onderzoek van Petty & Mirels (1981) van meer waarde dan de informatie die men al had voordat er contact plaats vond met de andere groep. Het idee hierachter is dat, wanneer er contact plaatsvindt, men zelf een overwogen mening kan vormen in tegenstelling tot de al bestaande stereotypering. Dit kan resulteren in een afname van de vooroordelen. In dit onderzoek wordt gekeken naar contact met autochtonen, omdat verwacht wordt dat men hierdoor eerder cultureel integreert dan wanneer men contact heeft met allochtonen. Met de andere groep wordt in dit onderzoek dus gerefereerd naar de autochtone groep.

Doordat de vooroordelen jegens de autochtone groep afnemen, is er een grotere kans dat er vriendschappen ontstaan tussen de autochtone en de allochtone groep. Het is waarschijnlijk dat een positieve en vriendschappelijke houding naar autochtonen samenhangt met het overnemen van de Nederlandse cultuur door middel van sociale beïnvloeding. Daarbij is vaak beargumenteerd dat mensen eerder beïnvloed worden door sociale relaties in hun directe omgeving, dan daarbuiten (Mason, Conrey & Smith, 2007).

De bovengenoemde aanname van sociale beïnvloeding in combinatie met de contact theorie leidt tot de volgende verwachting: meer contact met autochtonen leidt tot positievere houdingen jegens de autochtone groep. Een positievere houding zorgt er voor dat mensen

vriendschappen sluiten, waardoor de kans groter is dat er sociale beïnvloeding plaatsvindt. Sociale beïnvloeding kan zorgen voor veranderingen van houdingen waardoor het proces van culturele integratie versterkt wordt. Deze verwachting staat schematisch weergegeven in figuur 1.

Figuur 1. De invloed van contact op culturele integratie gemedieerd door sociale beïnvloeding.

De tweede theorie is de assimilatietheorie van Park & Burgess (1921). Assimilatie wordt door Park en Burgess (1921) als volgt gedefinieerd: *‘een proces van wederzijds doordringen en vermenging waarin personen en groepen de herinneringen, sentimenten en attitudes verwerven van andere groepen of personen, en door hun ervaring en geschiedenis te delen met hen worden geïncorporeerd in een gemeenschappelijk cultureel leven’*. Het assimilatieproces zorgt voor meer homogeniteit binnen een samenleving, omdat groepen met elkaar vermengd worden. Deze vermenging kan plaatsvinden door het hebben van contact, waarbij uitingen en attitudes overgedragen kunnen worden. Hierdoor passen groepen zich aan de ontvangende samenleving aan en kan culturele integratie plaatsvinden. Gordon (1964) stelt dat assimilatie samengaat met het verlies van de oorspronkelijke cultuur. Door dit verlies gaat men zich sterker identificeren met de cultuur van de meerderheidsgroep. Ook stelt hij dat er enkel een eenzijdige aanpassing bestaat, namelijk die van de minderheidsgroep aan de meerderheidsgroep. Echter, recentere studies zoals Alba & Nee (1997) hebben tegenstrijdige resultaten gevonden. Zo blijkt uit dat onderzoek dat de dominante groep van de samenleving zich ook kan aanpassen aan de minderheidsgroep (Vermeij, 2006).

De assimilatietheorie is in zekere mate gerelateerd aan de contacttheorie omdat beide theorieën uitgaan van de veronderstelling dat contact leidt tot verandering van attitudes. De contact theorie stelt dat de mogelijk negatieve attitudes in positievere attitudes veranderen na het hebben van contact. Hiernaast is het bij de assimilatietheorie het contact dat zorgt voor het overnemen van de attitudes van de andere groep. Op basis van zowel de assimilatietheorie als

de contacttheorie, wordt verwacht dat meer contact met autochtonen leidt tot meer culturele integratie.

(H1): Meer contact met de autochtone bevolking leidt tot meer culturele integratie.

Kwaliteit

Allport (1954) benadrukt in zijn onderzoek het belang van kwaliteit van contact en maakt hierbij onderscheid tussen oppervlakkig en diepgaand contact. Een voorbeeld van oppervlakkig contact is het tegenkomen van mensen op straat of in het openbaar vervoer. Oppervlakkig contact zorgt ervoor dat men elkaar niet echt leert kennen waardoor de vooroordelen blijven bestaan of zelfs versterkt worden. Een verklaring hiervoor is dat de generalisatie in stand blijft en de vooroordelen bevestigd lijken. Bij diepgaand contact, zoals het voeren van diepere gesprekken of het ondernemen van gezamenlijke activiteiten, ontstaat er een band (Allport, 1954). Doordat men elkaar bij het diepgaande contact beter leert kennen en elkaars culturen leert begrijpen verminderen de vooroordelen jegens elkaar.

Echter, Pettigrew & Tropp (2006) tonen in hun meta-analyse aan dat het soort contact niet uit lijkt te maken. Contact vermindert volgens hun bevindingen altijd de vooroordelen jegens een andere groep. Dit wetende, zal er in dit onderzoek gesteld worden dat ook oppervlakkig contact invloed heeft op het verminderen van vooroordelen, maar dat dit een minder sterk effect heeft op het verminderen van de vooroordelen dan diepgaand contact. Daarom wordt verwacht dat oppervlakkig contact leidt tot minder culturele integratie dan diepgaand contact.

(H2): Oppervlakkig contact met de autochtone bevolking leidt tot minder culturele integratie dan diepgaand contact.

Kwantiteit

Naast de kwaliteit van contact wordt ook naar de kwantiteit van contact gekeken. Bij kwantiteit kan gedacht worden aan de tijd die iemand in Nederland doorbrengt. Hoe langer een allochtoon in Nederland is, des te groter is de kans dat hij contact legt met autochtonen. Meer contact met autochtonen kan zorgen voor het overnemen van de Nederlandse houdingen, normen en waarden. Op basis hiervan wordt verwacht dat een langere verblijfsduur leidt tot meer culturele integratie.

(H3): Hoe langer allochtonen in Nederland wonen hoe meer zij cultureel integreren.

Hiernaast kan ook de periode wanneer iemand in Nederland is komen wonen een rol spelen bij culturele integratie. Iemand die in Nederland geboren is zal vaker de kans hebben gehad om contact te leggen met autochtonen, dan iemand die pas op late leeftijd naar Nederland gekomen is. Een verklaring hiervoor is dat contact met autochtonen in Nederland niet te vermijden is. Zo zal iemand contact moeten leggen met autochtonen bij bijvoorbeeld de bakker, slager of op school. Contact kan zorgen voor sociale beïnvloeding en zal hierdoor leiden tot culturele integratie (Mason, Conrey & Smith, 2007). Op basis hiervan wordt verwacht dat iemand die vanaf zijn geboorte in Nederland woont, meer zal integreren dan iemand die pas vanaf zijn/haar 50ste levensjaar naar Nederland is gekomen. Naar aanleiding hiervan wordt er gebruik gemaakt van het onderscheid tussen eerstegeneratie- en tweedegeneratieallochtonen. Onder een eerstegeneratieallochtoon wordt een persoon verstaan die in het buitenland is geboren en waarvan ten minste één ouder in het buitenland geboren is. Onder een tweedegeneratieallochtoon wordt een persoon verstaan die in Nederland geboren is en waarvan ten minste één ouder in het buitenland geboren is (Centraal bureau voor de Statistiek). Er wordt verwacht dat tweedegeneratieallochtonen meer cultureel geïntegreerd zijn dan eerstegeneratieallochtonen.

(H4): Tweedegeneratieallochtonen zijn meer cultureel geïntegreerd dan eerstegeneratieallochtonen.

Vanuit Axelrod's adaptieve cultuur model (1997) kan verklaard worden in hoeverre allochtone en autochtone Nederlanders zich aan elkaar aanpassen. Dit model stelt dat hoe meer overeenkomstige kenmerken twee personen hebben, des te groter is de kans dat deze personen contact met elkaar hebben. Zo geeft hij het voorbeeld van twee individuen waarbij twee van de acht kenmerken overeenkomen. Dit leidt tot een kans van 2/8 op contact tussen deze individuen. Het verschil van de mate van aanpassen tussen Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen kan met dit model verklaard worden. Turkije en Marokko zijn overwegend islamitische landen en de immigranten in Nederland zijn dan ook grotendeels islamitisch. Surinamers en Antillianen behoren daarnaast tot inwoners van voormalige koloniën van Nederland en zijn reeds bekend met de Nederlandse cultuur. Doordat Suriname en de Nederlandse Antillen voormalige koloniën zijn van Nederland, hebben zij een gedeelde historie met de autochtone Nederlanders. Hierdoor hebben Surinamers en Antillianen meer overeenkomstige kenmerken met autochtone Nederlanders dan islamitische allochtonen, zoals de Nederlandse taal en cultuur. Hierdoor leggen zij makkelijker contact met autochtone Nederlanders, in vergelijking met Turken en Marokkanen. Deze kenmerken geven

Surinamers en Antillianen een voorsprong op Turken en Marokkanen, waardoor Surinamers en Antillianen het proces van verdere integratie makkelijker zullen doorlopen. Op basis hiervan luidt de verwachting dat Surinamers en Antillianen meer cultureel geïntegreerd zijn dan Turken en Marokkanen.

(H5): Surinamers en Antillianen hebben meer sociale contacten met de autochtone bevolking dan Turken en Marokkanen en zijn hierdoor meer cultureel geïntegreerd.

Data en Methodes

Deze studie gebruikt voor de analyse het onderzoek ‘Sociale Positie en Voorzieningengebruik Allochtonen’ van het Sociaal Cultureel Planbureau, dat uitgevoerd is in 1988, 1991, 1994, 1998 en 2002. In elk jaar werd aan de respondenten gevraagd of zij opnieuw wilden participeren in het onderzoek. Dit maakt de data bruikbaar voor een longitudinale analyse. Voor deze analyse wordt een geïntegreerde dataset gebruikt van de twee meest recente jaren; 1998 en 2002 (Martens & Tesser, 1998; De Koning & Gijsberts, 2002). De twee datasets uit 1998 en 2002 zijn samengevoegd, waardoor een analyse uitgevoerd kan worden waarin alleen respondenten meegenomen worden die in beide jaren geparticipeerd hebben. De geïntegreerde dataset richt zich op de vier grootste niet-westerse migrantengroepen in Nederland; Marokkanen, Turken, Surinamers en Antillianen. Deze migrantengroepen wonen voornamelijk in de vijf grootste steden van Nederland; Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht en Eindhoven.

Met behulp van een gestratificeerde aselecte steekproef zijn de respondenten verzameld. De gebruikte steekproef bestaat uit individuen die vergelijkbaar zijn op etniciteit. Er wordt gebruik gemaakt van een gestratificeerde methode waardoor de data niet geheel representatief zijn voor de totale allochtone bevolking van Nederland. De meeste allochtonen wonen in stedelijke gebieden, waarbij er sprake kan zijn van een ander soort sociaal contact dan in de dunbevolkte gebieden. In dit onderzoek worden alleen allochtonen uit de vijf grote steden meegenomen, waardoor er bij het interpreteren van de resultaten rekening gehouden moet worden met het feit dat de data niet geheel te generaliseren zijn naar de Nederlandse samenleving. Echter, het cohesieprobleem dat in dit onderzoek besproken wordt speelt voornamelijk in de grote steden. Hoewel de data dus niet geheel representatief zijn, kan er met dit onderzoek toch meer inzicht verkregen worden in de mate van culturele integratie, sociale contacten en de cohesie.

In het interview van 1998 werd aan de respondenten gevraagd of zij nogmaals wilden participeren in een interview. Degenen die hierop ‘ja’ antwoordden, zijn in 2002 nogmaals benaderd. Echter, van de mensen die zeiden in 2002 ook te willen participeren zijn er veel verhuisd, waardoor het aantal respondenten die voor de tweede keer participeren een stuk lager ligt dan verwacht. Desondanks blijft er in de geïntegreerde dataset een groep van 938 respondenten over die in beide jaren geparticipeerd hebben in het SPVA-onderzoek, wat genoeg is om een betrouwbare analyse uit te voeren.

Afhankelijke variabele

De afhankelijke variabele in dit onderzoek is *culturele integratie*. Tabel 1 toont de eerste indicator *normen en waarden* met bijbehorende variabelen. Deze indicator bestaat uit een aantal variabelen, gemeten op een vijf-punt schaal, waarbij een hogere waarde staat voor een meer individualistische opvatting. De gedachte hierachter is dat meer individualistische opvattingen horen bij de Nederlandse cultuur. Daarnaast worden niet-westerse landen vaak als conservatiever gezien dan westerse landen (Hofstede, 1991). Individualistische opvattingen zijn dus een indicatie voor culturele integratie.

De betrouwbaarheid van de indicator ‘normen en waarden’ wordt gemeten met Cronbach’s Alpha. Deze maat, gebaseerd op correlaties tussen variabelen, toont aan in hoeverre verschillende variabelen consistent zijn met elkaar, en dus een betrouwbare schaal vormen. Een hogere correlatie -en Cronbach’s Alpha- betekent dus een hogere betrouwbaarheid van de schaal. In eerste instantie werd een lage Cronbach’s Alpha bij de betrouwbaarheidstest gevonden, namelijk .657. Om van een betrouwbare indicator te kunnen spreken is een minimale waarde van .700 gewenst. Uit de betrouwbaarheidstest blijkt dat de betrouwbaarheid van de indicator verhoogd kan worden door het weglaten van verschillende items: ‘uitkering is een recht en geen schande’, ‘net van school en zwart werk is verkeerd’ en ‘uitkering en zwart werk doen is verkeerd’. Deze items werden verwacht ook de culturele integratie te meten. De lage score in de betrouwbaarheidstest doet geloven dat deze items een ander aspect van culturele integratie meten, namelijk de economische normen en waarden die iemand aanhangt. Door het weglaten van deze items uit de schaal komt de betrouwbaarheid van de schaal uit op een waarde van $\alpha=.778$, wat betekent dat de schaal betrouwbaar is.

Tabel 1: *indicator normen en waarden*

Normen en waarden
Echtscheiding mag niet met jonge kinderen
Beste gezinsvorm is getrouwd en kinderen
Kinderen beste thuis wonen tot huwelijk
Bejaarde ouders moeten bij kinderen wonen
Oudere familieleden hebben meer invloed
Omgang mannen en vrouwen is te vrij
Openheid over seks is verkeerd
Vervelend als dochter ander geloof huwt
Vervelend als zoon ander geloof huwt

Tegelijkertijd meten we culturele integratie door middel van een subjectieve maat. Net als het onderzoek van Hanekamp (2012) en Leszczensky (2013) wordt in dit onderzoek gekozen om *groepsidentificatie* mee te nemen als subjectieve maat. Dat wil zeggen: in welke mate voelt een allochtoon zich Nederlander? Deze indicator ondervraagt met behulp van een dummy variabele met welke cultuur de respondent zich identificeert. Respondenten konden aangeven of ze zich met Nederland of de eigen groep identificeerden.

Samenvattend wordt culturele integratie in dit onderzoek gemeten aan de hand van twee indicatoren; ‘normen en waarden’ en ‘groepsidentificatie’. Er zullen twee regressie-analyses uitgevoerd worden, voor iedere indicator apart. Hiermee wordt een zo compleet mogelijk beeld geschetst van het effect van contact op de verschillende aspecten van het construct culturele integratie.

Onafhankelijke variabelen

In de vragenlijst van het SPVA onderzoek wordt gevraagd naar de mate van contact met autochtonen. De variabele *mate van contact* (“Heeft u in deze buurt veel of weinig contact met Nederlanders?”) is gemeten op een vier-puntschaal, waarbij een hogere waarde staat voor meer contact met autochtonen (‘heel veel contact’, ‘veel contact’, ‘weinig contact’ en ‘geen contact’). Deze variabele wordt gebruikt om het hoofdeffect te onderzoeken.

Om de hypothese te toetsen met betrekking tot de kwaliteit van contact is de variabele *kwaliteit van contact met autochtonen* gebruikt (“Hoe is in het algemeen de kwaliteit van dit contact?”). Deze variabele meet of er sprake is van diepgaand of oppervlakkig contact en

wordt gemeten op een vijf-puntschaal ('heel goed', 'goed', 'gewoon', 'slecht', 'bijna niet'). Hierbij staat een hogere waarde voor meer diepgaand contact en een lagere waarde voor meer oppervlakkig contact.

In de analyse worden nog drie voorspellers genoemd: *verblijfsduur*, *generatie en etniciteit*. De variabele 'verblijfsduur' is gemeten in jaren en is een interval variabele. Voor de verklarende factor 'generatie' is gebruik gemaakt van een dummy variabele, waarbij 0=eerstegeneratieallochtoon en 1=tweedegeneratieallochtoon. 'Etniciteit' bestond uit een variabele met vier antwoordcategorieën: Turks, Marokkaans, Antilliaans en Surinaams. Deze antwoord categorieën zijn gecodeerd naar een dummy variabele: Marokkaans of Turks (0=nee, 1=ja) waarbij Antiliaans of Surinaams de referentiegroep is.

Er wordt gecontroleerd voor *leeftijd* (gemeten in jaren), *sekse* (0=man, 1=vrouw), *taal* (1=goed, 2=matig, 3=slecht), *aantal kinderen in het huishouden* (0=geen kinderen, 1=1 kind, 2=2 of meer kinderen) en *hoogst behaalde diploma*, gemeten op een schaal van 0 tot 8, waarbij een hogere waarde staat voor een hoger behaald diploma (0=geen diploma, 1=basis onderwijs, 2=vbo, 3=mavo, 4=mbo, 5=havo, 6=vwo, 7=hbo, 8=wo). Tot slot is *geloof* gehercodeerd naar vier dummy variabelen die meegenomen zijn als controlevariabelen (*Hindoe, Islam, Christen en overig*). Deze dummy variabelen zijn in de regressieanalyse vergeleken met de referentiegroep, namelijk *niet-religieus*. In de analyse wordt gebruik gemaakt van gecentreerde variabelen, zodat de resultaten van de interactievariabele beter en makkelijker te interpreteren zijn.

Het is mogelijk dat de respondenten die in beide jaren participeren in het onderzoek, tot een bepaalde groep behoren. Dit zou kunnen resulteren in een selectie-effect. Hier is echter voor gecontroleerd door de groep van de geïntegreerde dataset te vergelijken met de totale sample van 2002 op vijf kenmerken. Tabel 2 toont dat er een klein selectie-effect bestaat voor de variabele 'geslacht', waarbij er meer vrouwen een tweede keer hebben geparticipeerd. Ook blijken de eerstegeneratieallochtonen oververtegenwoordigd te zijn in de geïntegreerde dataset. Bij het interpreteren van de resultaten moet hiermee rekening gehouden worden. Voor de overige variabelen blijkt er geen opvallend verschil te bestaan tussen de groep van de geïntegreerde dataset en de totale sample uit 2002.

Tabel 2. *Selectiviteit*

Variabele	Totale sample 2002	Selectie (938)
Geslacht (percentage vrouw)	37%	44%
Leeftijd (gemiddeld)	41	41.5
Opleiding (gemiddeld op schaal 0-8)	2.8	2.5
Generatie (percentage tweedegeneratie)	16%	8%
Normen en waarden (gemiddeld op schaal 1-5)	2.75	2.75
Groepsidentificatie (percentage voelt zich Nederlander)	12%	13%

Voor de uitvoering van het onderzoek wordt gebruik gemaakt van twee regressieanalyses. Door de longitudinale data in de geïntegreerde dataset kan er niet alleen een verband tussen het contact met autochtonen en de culturele integratie vastgesteld worden, maar kan ook de richting van het verband bepaald worden. In de analyse wordt er gekeken naar de onafhankelijke variabele ‘contact’ zoals die gemeten is in 1998 (T1). Deze regressieanalyse is twee keer uitgevoerd: een keer voor de objectieve maatstaf van culturele integratie, met als afhankelijke variabele de ‘normen en waarden’ die iemand heeft, en een keer voor de subjectieve maatstaf, met de afhankelijke variabele ‘groepsidentificatie’. Omdat het bij laatstgenoemde om een dummy variabele gaat, wordt hierbij een logistische regressie gebruikt. Voor beide indicatoren is gekeken naar de culturele integratie zoals die gemeten is in 2002 (T2) om een eventuele causale relatie vast te kunnen stellen.

Voor beide aspecten van culturele integratie zijn vier modellen getoetst. In het eerste model zijn alle voorspellende factoren en de controlevariabelen meegenomen. Vervolgens is er een tweede model getoetst waarbij religie als controlevariabele is weggelaten. Dit is gedaan omdat verwacht wordt dat religie het effect van etniciteit kan mediëren. Hierna is een derde model getoetst waarbij naast de verklarende factoren en de controlevariabelen een interactievariabele toegevoegd is. Het gaat hierbij om een interactie tussen de mate van contact en de kwaliteit van het contact. Het is interessant om deze interactie mee te nemen in het model, omdat verondersteld zou kunnen worden dat meer contact en daarbij ook een hogere kwaliteit van het contact een groter effect heeft dan wanneer alleen naar een van beide aspecten wordt gekeken.

Tot slot is er een striktere test uitgevoerd, waarbij het verschil in culturele integratie tussen 1998 en 2002 is onderzocht. Dit is gedaan door de score die de respondent heeft voor de normen en waarden en de groepsidentificatie in 1998 af te trekken van de score die de respondent heeft op dezelfde variabelen, gemeten in 2002. Een negatieve score betekent dat de respondent in 2002 minder geïntegreerd is dan in 1998, een positieve score betekent dat de respondent in 2002 meer cultureel geïntegreerd is dan in 1998 en een score van 0 betekent dat er geen verandering heeft plaatsgevonden. Deze verschilscore is als afhankelijke variabele gebruikt in het laatste model.

Ook dit model is voor zowel het objectieve als subjectieve aspect van culturele integratie getoetst. Het model omvat alle voorspellende factoren en de controlevariabelen. Door de verschilscore als afhankelijke variabele te nemen wordt er bij deze regressieanalyse

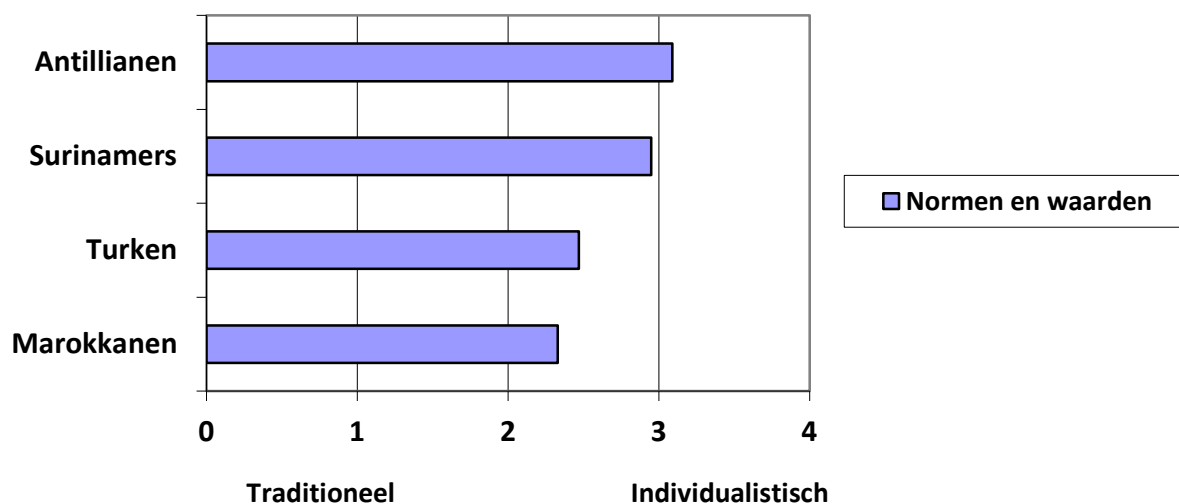
niet meer gekeken naar het effect van contact op de culturele integratie, maar op de verandering die al dan niet heeft plaatsgevonden in de culturele integratie tussen 1998 en 2002.

Resultaten

Een eerste analyse is uitgevoerd voor de onafhankelijke, afhankelijke en controle variabelen, die beschrijft hoe de geïntegreerde dataset eruit ziet. Het laat zien in hoeverre de allochtonen uit de dataset de Nederlandse cultuur aanhouden en of ze zich identificeren met de Nederlandse cultuur. Daarnaast laat de beschrijvende statistiek zien hoeveel contact er plaatsvindt met autochtonen en wat de kwaliteit is van dit contact.

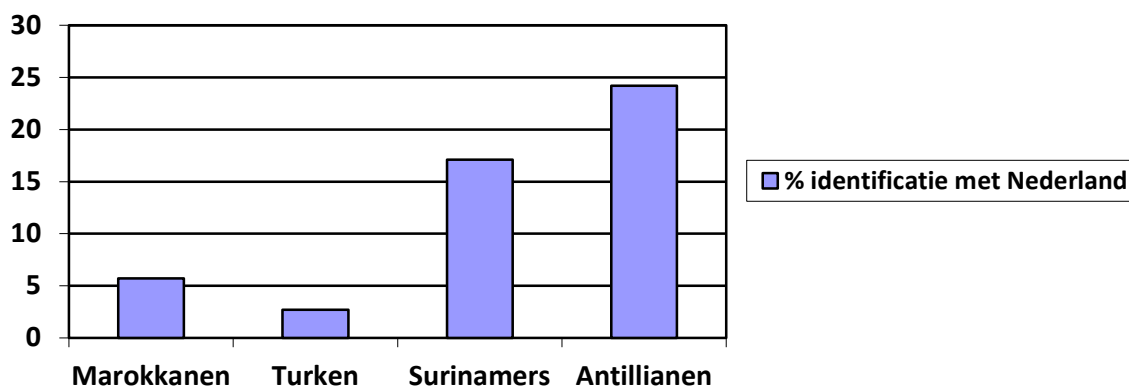
Uit tabel 3 blijkt dat van de 938 ondervraagde respondenten 36% Surinamer is, 24% Turks, 22% Antilliaans en 19% Marokkaans. Opvallend aan de variabelen die contact meten is dat er niet bijzonder veel contact lijkt plaats te vinden met autochtonen (gemiddeld 2.25 op een schaal van 1 tot 4). Echter, het contact dat er plaats vindt is gemiddeld van goede kwaliteit (3.94 op een schaal van 1 tot 5).

Er bestaat een positief lineair verband tussen de mate van contact met autochtonen en normen en waarden ($r=0.012$). Naar mate men meer contact heeft met autochtonen kunnen de normen en waarden als meer individualistisch worden opgevat. Dit is in lijn met hypothese 1. Er kan echter niets gezegd worden over mogelijke significantie van het effect van contact met autochtonen op de aanpassing in normen en waarden. Dit zal blijken uit de regressieanalyse.

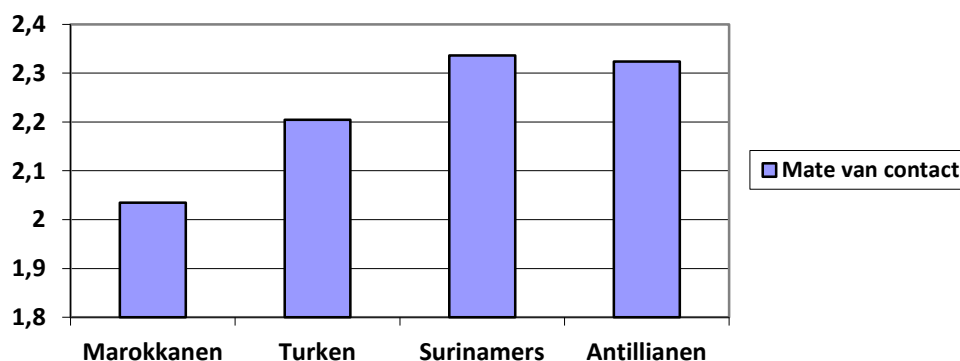
Figuur 2. *Verdeling etnische groeperingen op normen en waarden*

In figuur 2 is te zien dat de normen en waarden verschillen op basis van etniciteit. De figuur laat zien dat voornamelijk Antillianen en Surinamers er individualistische normen en waarden op nahouden. Daarnaast tonen Turken en Marokkanen overwegend individualistische waarden, maar minder individualistisch dan Antillianen en de Surinamers. De resultaten in figuur 2 zijn in lijn met hypothese 5 met betrekking tot de normen en waarden. Wanneer er in figuur 3 gekeken wordt naar de groepsidentificatie zien we dat Antillianen en Surinamers zich meer identificeren met de Nederlandse cultuur dan Turken en Marokkanen. Ook dit is in lijn met hypothese 5. Of deze verschillen significant zijn zal moeten blijken uit de regressieanalyse.

Figuur 3. *Percentage identificatie met Nederland*

In figuur 4 is per etniciteit te zien in hoeverre er contact plaatsvindt met autochtonen. Uit de figuur blijkt dat Surinamers en Antillianen meer contact hebben met autochtonen dan Marokkanen en Turken. Echter, de mate van contact is gemeten op een vier-puntschaal, waardoor er op basis van figuur 4 alleen gesproken kan worden van kleine verschillen van contact tussen de verschillende etnische groeperingen.

Figuur 4. *Verdeling etnische groeperingen op mate van contact*

Tabel 3. *Beschrijvende statistiek*

	N	Min	Max	μ	SD
<i>Afhankelijke variabelen</i>					
Normen en waarden 2002	938	1	5	3.25	.70
Groepsidentificatie 2002	929	1	2	1.13	.34
Verschilscore normen en waarden	938	-1.89	2.22	.068	.64
Verschilscore groepsidentificatie	913	-1	1	.033	.35
<i>Onafhankelijke variabelen</i>					
Mate van contact 1998 (gecentreerd)	934	-1.25	1.75	0.00	.73
Kwaliteit van contact 1998 (gecentreerd)	801	-2.94	1.06	0.00	.50
Generatie	931	0	1	.08	.27
Verblijfsduur in Nederland (gecentreerd)	878	-19.05	46.45	0.00	9.38
<i>Etniciteit</i>					
Turken	938	0	1	.24	.42
Marokkanen	938	0	1	.19	.39
Surinamers	938	0	1	.36	.48
Antillianen	938	0	1	.22	.41
<i>Controlevariabelen</i>					
Leeftijd (gecentreerd)	934	-25.55	40.45	0.00	12.2 0
Aantal kinderen (gecentreerd)	736	-2.63	11.37	0.00	2.04
Vrouw	933	0	1	.44	.50
Problemen met Nederlands spreken (gecentreerd)	922	-1.38	.62	0.00	.76
Hoogst behaalde diploma (gecentreerd)	914	-2.49	5.51	0.00	2.28
<i>Religie</i>					
Hindoe	928	0	1	.09	.29
Islam	928	0	1	.44	.50
Christen	928	0	1	.30	.46
Overig	928	0	1	.02	.14

Tot slot is het interessant om te kijken naar de verandering van culturele integratie tussen 1998 en 2002. Tabel 3 laat zien dat de verandering van normen en waarden verdeeld is voor de sample. Gemiddeld is er sprake van een lichte positieve verandering ($\mu = .0$). Echter, de modus is .00, wat betekent dat de grootste groep gelijk is gebleven met betrekking tot de normen en waarden. Of contact een significant effect heeft op de verandering in normen en waarden zal blijken uit de regressieanalyse.

Objectief aspect van culturele integratie: normen en waarden

Tabel 4 geeft de resultaten van de regressieanalyse weer met als afhankelijke variabele ‘normen en waarden’. Hierbij wordt er gekeken naar het hoofdeffect, de verklarende factoren en de controlevariabelen. Model 1 in tabel 4 geeft de resultaten van de normen en waarden op tijdstip 2 weer, met daarbij alle verklarende factoren en controlevariabelen. De tabel laat zien dat er geen significant effect bestaat van het hoofdeffect, de ‘mate van contact’, op de normen en waarden die iemand aanhangt.

Daarnaast is er wel een significante voorspeller van culturele integratie met betrekking tot de normen en waarden gevonden, namelijk ‘verblijfsduur’. Dit blijkt een positief effect te hebben op de normen en waarden die iemand heeft. Hoe langer een allochtoon in Nederland is, des te meer zal hij zijn normen en waarden aanpassen aan de Nederlandse cultuur. Behalve het feit dat er een significant effect is gevonden, is het ook van belang om te kijken naar de kwaliteit van dit effect. Bij de variabele ‘verblijfsduur’ bestaat er een effect van 0.01 met een standaarddeviatie van 9.38. Dit betekent dat met een standaarddeviatie langere verblijfsduur, de score op normen en waarden met 0.938 omhoog gaat op een schaal van 4. Op basis van de gevonden resultaten wordt hypothese 3 bevestigd.

Er zijn drie controlevariabelen die een significant effect hebben op de normen en waarden: ‘het aantal kinderen’, ‘hoogst behaalde diploma’ en ‘religie’. Bij de controlevariabele ‘het aantal kinderen’ wordt een negatief effect gevonden (-.050) wat inhoudt dat hoe meer kinderen een allochtoon heeft, des te minder kunnen zijn normen en waarden als individualistisch opgevat worden. Anderzijds zorgt een hogere opleiding ervoor dat men zich juist meer weet aan te passen aan de Nederlandse normen en waarden (.046). Tot slot hebben ook bepaalde religies een significant negatief effect op de culturele integratie. Dit geldt voor: ‘Hindoeïsme’ (-.704), ‘Islam’ (-.610), ‘Christendom’ (-.237) en voor ‘overige religieuzen’ (-.347). Deze effecten worden gevonden met een referentiegroep van ‘niet-religieuzen’, wat inhoudt dat er een negatief effect is van ‘religie’ op de normen en waarden.

De variabelen van religie zijn allemaal dummy variabelen. Hierdoor is het opvallend dat er zeer grote effecten zijn gevonden, in vergelijking met de niet-religieuzen..

De grote significante effecten die gevonden worden bij de variabele 'religie' doen vermoeden dat zij een mediërend effect hebben voor een of meerdere verklarende factoren. Zo is het denkbaar dat etniciteit gemedieerd wordt door religie, omdat Turkije en Marokko overwegend Islamitische landen zijn, terwijl Suriname en de Antillen overwegend Christelijke landen zijn. Om hiervoor te controleren is er een tweede model toegevoegd, waarbij religie weggelaten werd uit het model (model 2 in tabel 4). Door het weglaten van religie blijkt dat de etniciteit gemedieerd wordt door religie, omdat het effect nu wel significant is. De normen en waarden van mensen van Turkse of Marokkaanse afkomst kunnen als significant minder individualistisch opgevat worden dan die van Surinamers en Antillianen. Dit resultaat is in lijn met hypothese 5. Het effect is opvallend groot (-.347), wat betekent dat er een groot verschil bestaat in de normen en waarden van Turken en Marokkanen enerzijds en Antillianen en Surinamers anderzijds. Verder wordt door het weglaten van 'religie' uit de analyse ook de controlevariabele 'leeftijd' (-.008) significant bevonden.

In model 3 van tabel 4 wordt de interactie tussen de mate van contact en de kwaliteit van contact toegevoegd. Deze interactievariabele is niet significant. Door het toevoegen van een interactievariabele blijkt wel dat de controlevariabele 'overige religieuzen' niet meer significant bevonden wordt. Dit houdt in dat het aanhangen van een overige religie geen effect meer heeft op de normen en waarden in vergelijking met niet-religieuzen.

Model 4 in tabel 4 geeft de resultaten van de regressieanalyse weer waarbij gekeken wordt naar de verandering in normen en waarden tussen 1998 en 2002. Deze verandering is een verschilscore en is als afhankelijke variabele gebruikt in de regressieanalyse. Er wordt hier gekeken of de toename of afname tussen de twee tijdstippen verklaard kan worden door contact. De verschilscore blijkt voor de normen en waarden door geen enkele voorspeller significant te zijn toegenomen of afgenomen. Op basis van deze resultaten kunnen de gestelde hypothesen niet worden bevestigd.

Tabel 4 *Regressieanalyse met afhankelijke variabele normen en waarden*

<i>Variabele</i>	Normen en waarden op T2 (Model 1)		Normen en waarden op T2 zonder religie (Model 2)		Normen en waarden op T2 met interactievariabele (Model 3)		Verandering in normen en waarden (Model 4)	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
<i>Verklarende factoren</i>								
Mate van contact	.054	.048	.095	.049	.013	.051	.036	.051
Kwaliteit van contact	.070	.054	.026	.056	-.349	.204	-.248	.191
Generatie	.172	.147	.219	.153	.129	.147	-.002	.157
Verblijfsduur in Nederland	.010**	.004	.013**	.004	.011**	.004	.004	.004
<i>Etniciteit</i>								
Turks en Marokkaans	-.062	.142	-.347***	.073	-.055	.145	.081	.155
<i>Interactievariabele</i>								
Mate van contact * kwaliteit					.165	.079		
<i>Controlevariabelen</i>								
Leeftijd	-.006	.003	-.008**	.004	-.006	.003	-.003	.004
Aantal kinderen	-.050**	.016	-.056**	.016	-.052**	.016	-.016	.017
Vrouw	.092	.060	.107	.062	.076	.061	.066	.065
Spreken van de Nederlandse taal	-.048	.044	-.055	.045	-.042	.044	-.092	.047
Hoogst behaalde diploma	.046***	.013	.058***	.013	.046**	.013	-.008	.014
<i>Religie</i>								
Hindoestaan	-.704***	.111			-.705***	.111	-.139	.119
Islam	-.610***	.146			-.612***	.146	.157	.157
Christen	-.237**	.090			-.243**	.089	.006	.096
Overig	-.347*	.206			-.335	.205	.046	.221
<i>Model fit</i>								
Verklaarde variantie (R ²)	.313		.250		.319		.051	
N	556		562		556		556	

Noot: * $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Tabel 5 laat een logistische regressieanalyse zien met de afhankelijke variabele 'groepsidentificatie'. Bij deze variabele geldt dat hoe hoger iemand scoort, des te groter is de kans dat hij of zij zich identificeert met Nederland. Een lagere score betekent dat hij of zij een kleinere kans heeft om zich te identificeren met Nederland. Model 1 van tabel 5, met de resultaten van groepsidentificatie op tijdstip 2, laat zien dat er geen enkele significante voorspeller is voor de mate van groepsidentificatie met Nederland.

Ook in deze analyse werd vermoed dat religie mediërend werkt voor de etniciteit. Om die reden is er een extra model toegevoegd waarbij 'religie' weggelaten werd als controlevariabele. De resultaten hiervan staan weergegeven in model 2 van tabel 5. Na het weglaten van religie blijkt er wel een significant negatief effect te bestaan van Turken en Marokkanen (-2.420) in vergelijking met Surinamers en Antillianen. Dit betekent dat Turken en Marokkanen een kleinere kans hebben om zich te identificeren met Nederland in vergelijking met Surinamers en Antillianen. Dit resultaat is in lijn met hypothese 5. In model 3 van tabel 5 is het complete model, inclusief de interactievariabele, getoetst. Hierbij wordt geen significant effect gevonden van de interactievariabele 'mate van contact × kwaliteit van contact', evenals de overige variabelen. Daarnaast heeft ook geen van de verwachte voorspellers een significant effect op de verandering in groepsidentificatie (model 4 tabel 5). Dit betekent dat er geen significant verschil bestaat tussen de groepsidentificatie in 1998 en 2002 dat verklaard zou kunnen worden door de voorspellers die in dit model zijn meegenomen.

Tot slot blijkt groepsidentificatie weinig tot niet beïnvloed te worden door de voorspellende factoren. Dit blijkt ook uit de verklaarde variantie (R^2 van Cox & Snell) die voor de groepsidentificatie op t2 slechts een score van .121 behaalt. Dit betekent dat 12,1% van de mate van groepsidentificatie verklaard kan worden door de factoren die in het model zijn meegenomen. Op basis van de resultaten kan geen van de hypothesen bevestigd worden.

Tabel 5 *Logistische regressieanalyse met afhankelijke variabele groepsidentificatie*

<i>Variabele</i>	Groepsidentificatie op T2 (Model 1)		Groepsidentificatie op T2 zonder religie (Model 2)		Groepsidentificatie op T2 met interactievariabele (Model 3)		Verandering in groepsidentificatie (Model 4)	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
<i>Verklarende factoren</i>								
Mate van contact	.229	.305	.219	.302	.191	.323	.005	.029
Kwaliteit van contact	-.536	.364	-.473	.358	-.576	.372	.034	.033
Generatie	.438	.665	.545	.659	.417	.667	-.006	.091
Verblijfsduur in Nederland	.034	.024	.037	.023	.034	.024	-.002	.002
<i>Etniciteit</i>								
Turks en Marokkaans	-.825	1.219	-2.420**	.720	-.811	1.232	.018	.090
<i>Interactievariabele</i>								
Mate van contact * kwaliteit					.191	.493		
<i>Controlevariabelen</i>								
Leeftijd	.024	.023	.017	.022	.024	.023	-.001	.002
Aantal kinderen	-.071	.114	-.035	.112	-.076	.115	.000	.010
Vrouw	-.423	.368	-.340	.355	-.451	.375	-.009	.037
Spreken van de Nederlandse taal	.184	.379	.192	.372	.195	.379	.018	.027
Hoogst behaalde diploma	.092	.077	.121	.074	.093	.077	-.006	.008
<i>Religie</i>								
Hindoestaan	-.430	.565			-.425	.564	-.130	.068
Islam	-2.012	1.199			-2.019	1.212	-.083	.094
Christen	-.274	.421			-.276	.421	-.084	.055
Overig	.980	.846			1.006	.849	.005	.125
<i>Model fit</i>								
Verklaarde variantie (R ²)	.121		.112		.122		.020	
N	549		554		549		545	

*Noot: * p < .05 ** p < .01 *** p < .001*

Conclusie en Discussie

Het huidige Nederlandse integratiebeleid richt zich voornamelijk op culturele integratie van allochtonen (Jaarrapport integratie, 2012). Met behulp van een theoretisch raamwerk, gevormd door de contacttheorie, assimilatietheorie, sociale beïnvloeding en etnische competitietheorie, is in deze studie onderzocht of het huidige beleid zich wellicht beter kan richten op sociale integratie. Het onderzoeken van deze richting van het verband werd aanbevolen door Martinovic, van Tubergen & Maas (2009).

Vanuit de contacttheorie van Allport (1954) werd verwacht dat meer contact met de autochtone bevolking leidt tot vermindering van de vooroordelen. Dit kan leiden tot sociale beïnvloeding waardoor de gewoontes en gebruiken van allochtonen meer gaan lijken op die van de autochtone bevolking. Ook de assimilatietheorie van Park & Burgess (1921) sluit aan bij deze verwachting. Doordat in dit onderzoek de objectieve- en subjectieve kant van culturele integratie is meegenomen, is een compleet beeld van culturele integratie geschetst.

De centrale vraag in dit onderzoek luidde: *“In welke mate is er sprake van een effect van contact met autochtonen op culturele integratie van allochtonen en hoe valt dit te verklaren?”* Dit onderzoek heeft weinig bewijs gevonden voor een dergelijk effect. Van alle voorspellende factoren die in dit onderzoek zijn meegenomen, bleek alleen de verblijfsduur een significante voorspeller op de aanpassing in normen en waarden. Er is geen effect gevonden van contact met autochtonen op groepsidentificatie en op de verandering van de afhankelijke variabelen.

De significante voorspeller ‘verblijfsduur’ suggereert dat hoe langer allochtonen in Nederland wonen, hoe individualistischer de normen en waarden zijn. Het significante effect van verblijfsduur is echter dermate klein dat er niet gesproken kan worden van een relevant effect. Hiernaast zijn de controlevariabelen ‘aantal kinderen’ en ‘opleiding’ respectievelijk negatief en positief significant bevonden voor aanpassing van normen en waarden. Tot slot blijkt de controlevariabele ‘religie’ een negatief effect te hebben op de normen en waarden die iemand aanhangt ten opzichte van de niet-religieuzen. Dit suggereert dat de normen en waarden van religieuzen als minder individualistisch kunnen worden opgevat dan die van niet-religieuzen.

Op basis van Axelrod’s adaptieve cultuur model werd verwacht dat Surinamers en Antillianen de Nederlandse normen en waarden meer eigen maken dan Turken en

Marokkanen (Axelrod, 1997). In tegenstelling tot deze verwachting tonen de resultaten echter geen verschil tussen ethniciteiten op de aanpassing in normen en waarden. Wetende dat Turken en Marokkanen voornamelijk Islamitisch zijn, is getest of religie mediërend is voor ethniciteit. Na het weglaten van de controlevariabele 'religie', blijkt ethniciteit wel van invloed op de normen en waarden. Hieruit kan geconcludeerd worden dat het effect van ethniciteit op normen en waarden gemedieerd wordt door religie.

Voor de subjectieve afhankelijke variabele, 'groepsidentificatie', blijkt religie wederom mediërend te zijn voor ethniciteit. Daarnaast is geen enkele voorspeller in dit onderzoek significant bevonden. Dit geldt zowel voor het model waarin culturele integratie in 2002 is getoetst, als voor het model waarin de verandering van culturele integratie is gemeten. Dit resultaat is tegenstrijdig met de bevindingen van Leszczensky (2013), waar wel significante resultaten werden gevonden van een effect van groepsidentificatie op interetnische vriendschap. Doordat groepsidentificatie in dit huidige onderzoek geen significant resultaat opleverde voor culturele integratie, is het interessant om de studie van Leszczensky te vergelijken met deze studie. In vervolgonderzoek zou een cross-nationale vergelijking gemaakt kunnen worden door mogelijke verklaringen voor de verschillende resultaten in Nederland en Duitsland te onderzoeken.

Tot slot werd voor beide indicatoren verwacht dat oppervlakkig contact tot minder culturele integratie zou leiden dan bij diepgaand contact. Echter, de gevonden resultaten laten zien dat de kwaliteit van contact niet uit lijkt te maken voor de mate van culturele integratie. Dit resultaat is voor beide indicatoren in lijn met het onderzoek van Pettigrew & Tropp (2006), waarbij aangetoond werd dat er geen verschil bestaat tussen diepgaand en oppervlakkig contact op het verminderen van vooroordelen.

Er bestaat geen theorie met directe betrekking tot het effect van sociale integratie op culturele integratie. Hierdoor zijn twee theorieën samengevoegd die afzonderlijk geen directe betrekking hebben op dit onderwerp. Dit kan een verklaring zijn voor het feit dat de theorieën tezamen te weinig kracht hebben om dit effect te kunnen verklaren.

Een andere mogelijke verklaring voor het uitblijven van significante resultaten is dat de tijdsspanne waarin dit onderzoek gedaan is te kort is om een verandering waar te nemen. In een periode van slechts vier jaar zullen de normen en waarden of de groepsidentificatie van allochtonen slechts minimaal veranderen. Van de SPVA dataset was er geen grotere tijdsspanne beschikbaar, omdat in eerdere en latere versies van het SPVA onderzoek niet gevraagd werd naar de mate van culturele integratie en de mate van contact met autochtonen. Voor vervolgonderzoek is de suggestie om data te verzamelen met een grotere tijdsspanne

waarin beide indicatoren aanwezig zijn, om zo een vollediger beeld te krijgen van het effect van sociale integratie op de culturele integratie van allochtonen.

De kracht van dit onderzoek ligt in het gebruik van de vier grootste niet-westerse migrantengroepen in Nederland; Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen. Met behulp van deze verdeling kan een vergelijking gemaakt worden tussen de groepen en kan inzicht verkregen worden in de sociale en culturele integratie van deze groepen. Het zou echter ook interessant zijn om deze groepen te kunnen vergelijken met de autochtone bevolking. De autochtone bevolking is niet ondervraagd in de SPVA dataset, wat een beperking is van dit onderzoek. Voor vervolgonderzoek wordt daarom aanbevolen om data te verzamelen waarin ook de autochtone bevolking wordt ondervraagd. Daarnaast is in deze studie gebruik gemaakt van recente data, namelijk de SPVA dataset. Uit deze dataset zijn de jaren 1998 en 2002 samengevoegd, wat uiteindelijk resulteerde in een aanzienlijke sample van 938 respondenten. In deze sample zijn de eerstegeneratieallochtonen en vrouwen echter oververtegenwoordigd. Hiervoor is gecontroleerd waardoor het de validiteit van dit onderzoek weinig tot niet zal beïnvloeden. Hiernaast zijn de SPVA interviews alleen afgenomen in stedelijke gebieden, waardoor er voorzichtigheid is geboden met betrekking tot generaliseren naar de totale Nederlandse samenleving.

Zoals eerder genoemd stelden Martinovic, van Tubergen & Maas (2009) voor om het effect van sociale integratie op culturele integratie te onderzoeken, omdat er mogelijk sprake kan zijn van een wederkerig verband. De resultaten van dit onderzoek vinden echter geen onderbouwing hiervoor. De korte tijdsspanne waarin deze analyse is gedaan zou hier een verklaring voor kunnen zijn. De focus in het huidige Nederlandse integratiebeleid ligt voornamelijk op het effect van culturele integratie op sociale integratie, zoals Martinovic, van Tubergen en Maas (2009) onderzocht hebben, en dit onderzoek onderbouwt deze focus. Op basis van de resultaten kan geconcludeerd worden dat het stimuleren van sociale integratie, om zo de culturele integratie te bevorderen, niet zal leiden tot een effectiever integratiebeleid. Dit onderzoek heeft dus onvoldoende kracht om onderbouwend te zijn voor beleidsimplicaties voor het bestaande integratiebeleid.

Literatuur

- Alba, R. & Nee, V. (1997). Rethinking assimilation theory for a new era of immigration. *International Migration Review*, 31 (4), 826-874.
- Allport, G. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge Massachusetts: Addison-Wesley.
- Axelrod, R. (1997). The dissemination of culture: A model of local convergence and global polarization. *Journal of Conflict Resolution*, 41 (2), 203-226.
- Berry, J.W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 46, 5-34.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. *Eerste en tweede generatie allochtoon*. www.cbs.nl
Geraadpleegd op: 22 februari 2013.
- Dagevos, J. (2001). *Perspectief op integratie. Over de sociaal-culturele en structurele integratie van etnische minderheden in Nederland*. Werkdocument W121 van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- De Koning, J. and Gijsberts, M. (2002). *Sociale Positie en Voorzieningengebruik Allochtonen 2002 – SPVA '02*. Erasmus Universiteit Rotterdam – Rotterdam Instituut voor Sociologisch-Economisch Onderzoek (ISEO), SEOR BV, and Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), Amsterdam: Steinmetz-archief.
- Dixon, J., Durrheim, K., Tredoux, C., Tropp, L., Clack, B., Eaton, L. (2010). A Paradox of Integration? Interracial Contact, Prejudice Reduction, and Perceptions of Racial Discrimination. *Journal of social issues*. 66(2), 401-416.
- Dovidio, J.F., Glick, P., Rudman, L., (2005). *On the Nature of Prejudice*. Malden: Blackwell Publishing Ltd, 278-286.
- Gordon, M. (1964). *Assimilation in American life: the role of race, religion and national origins*. New York: Oxford University Press.
- Hanekamp, M., (2012). *De kracht van een Maatje. Onderzoek naar de invloed van interetnisch contact d.m.v. maatjesprojecten op de integratie van vluchtelingen*. Universiteit Utrecht. Masterscriptie Algemene Sociale Wetenschappen. 1-47.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Jaarrapport integratie (2012). Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Kuran, T. & Sandholm, W. H. (2008). Cultural Integration and its Discontents. *The Review of*

- Economic Studies*, 75(1), 201-228.
- Leszczensky, L. (2013). Do national identification and interethnic friendships affect one another? A longitudinal test with adolescents of Turkish origin in Germany. *Social Science Research* 42, 775–788.
- Loobuyck, P. (2002). Multicultureel burgerschap: voorbij integratie, assimilatie, segregatie en marginalisering. *Ons erfdeel*, 45(3), 399-411.
- Martens, E. P. and Veenman, J. (1994). *Sociale positie en voorzieningengebruik van allochtonen 1994 – SPVA '94*. Erasmus Universiteit Rotterdam – Rotterdam Instituut voor Sociologisch-Economisch Onderzoek (ISEO), Amsterdam: Steinmetz-archief.
- Martinovic, B., van Tubergen, F., & Maas, I. (2009). Dynamics of interethnic contact: A panel study of immigrants in the Netherlands. *European Sociological Review*, 25(3), 303- 318.
- Mason, W.A., Conrey, F. R., & Smith, E.R. (2007). Situating Social Influence Processes: Dynamic, Multidirectional Flows of Influence Within Social Networks. *Personality and Social Psychology Review*, 11(3), 279-300.
- NRC handelsblad (7 december 2012). Na de integratiepaniek: bemoei je met jezelf, via www.nrc.nl geraadpleegd op 06-06-2013.
- Park, R. & Burgess, E. (1921). *Introduction to the Science Sociology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Pettigrew, T. F. & Tropp, L. R. (2006). ‘A Meta-analytic Test of Intergroup Contact Theory’, *Journal of Personality and Social Psychology* 90, 751–783.
- Petty, R. E., & Mirels, H. L. (1981). Intimacy and scarcity of self-disclosure: Effects on interpersonal attraction for males and females. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 7, 493– 503.
- Scheepers, P., Gijsberts, M., Coenders, M. (2002). Ethnic Exclusionism in European Countries. Public Opposition to Civil Rights for Legal Migrants as a Response to Perceived Ethnic Threat. *European Sociological Review*, 18(1), 17-34.
- Tolsma, J., Lubbers, M., Coenders, M., (2008). Ethnic Competition and Opposition to Ethnic Intermarriage in the Netherlands: A Multi-Level Approach. *European Sociological Review*, 24(2), 215-230.
- Van Oudenhoven, J. P., & Eisses, A. (1998). Integration and assimilation of Moroccan immigrants in Israel and the Netherlands. *International Journal of Intercultural Relations*, 22, 293–307.

- Verhaeghe, P. (2011). De sociaaleconomische integratie van etnische minderheden: De rol van interklasse en interetnische contacten. *Migrantenstudies*, 2, 205-214.
- Vermeij, L. (2006). *What's cooking? cultural boundaries among Dutch teenagers of different ethnic origins in the context of school*. Veenendaal: Universal Press.
- Vervoort, M.H.M. (2011). *Living Apart Together: Ethnic Concentration in the Neighborhood and Ethnic Minorities' Social Contacts and Language Practices*. Den Haag: SCP.